

FOLIA SCANDINAVICA
VOL. 8 POZNAŃ 2004

OM SVERIGE I POLSK PRESS 1989–1999

MAGDALENA ŻMUDA-TRZEBIATOWSKA

Adam Mickiewicz University, Poznań

ABSTRACT. An analysis of articles about Sweden which have appeared in the Polish press from 1989 to 1999 makes it possible to distinguish the most frequent subjects chosen by Polish journalists. These subjects include the unsolved case of the assassination of Olof Palme, the drawbacks of the Swedish welfare state, the controversies connected with Swedish neutrality, the discussions on how far equality can go and the problems of a multicultural country; as well as Swedish peculiarities such as alcohol policy, liberal morals, the position of the Church in a secularized society and the attachment to the monarchy.

This article covers several examples of these most popular topics. It also examines the way in which they have been presented, with regard to the traditional perception of Sweden by Poles as well as to the sense of Polish national identity noticeable in the journalists' comments. The problems connected with these issues are discussed in greater detail in the author's doctoral thesis in the chapter which deals with the perception of Sweden in Poland.

Begreppet "bild" kan definieras som en tankekonstruktion använd som hjälpmedel i identifieringsprocesser; den möjliggör för individen att jämföra sig själv med omvärlden. Bilden av den andre stärker människan i övertygelsen om hennes egenart men även i känslan av att vara medlem i en social eller nationell grupp.¹ "När man beskriver andre, er det i virkeligheden blot en selv, man forsøger at beskrive", förklarar den danske etnologen Anders Linde-Laursen.²

¹ *Fjendebilleder og fremmedhad* (red. Kristof K. Kristiansen, Jens R. Rasmussen), Inledning, FN-forbundet 1988, s. 10.

² Anders Linde-Laursen, "»... derfra min verden går« – om national identitet", i: *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt?* (red. Anders Linde-Laursen, Jan Olof Nilsson), Nordiska rådet 1991, s. 11; Jfr: *Fjendebilleder...*, op.cit., s. 10.

I egenskap av informationsförmedlare blir massmedier också bildernas skapare och bärare. Innan informationen når sina adressater genomgår den ett antal förändringar. Den kan få en viss politisk anstrykning, förenklas eller överbetonas till följd av medvetna ingrepp eller i interaktion med de "privata" bilder som mediafolket bär på. För att kunna bli en byggsten i mottagarnas omvärldsbilder måste den också anpassas till deras referensramar. Den sistnämnda termen kan förklaras som "*en sammanfattning av den föreställningstradition som är levande i människan*".³ I fråga om kollektiva bilder blir den nationella identiteten en viktig referensram.

Intresset för växelverkan mellan bild och identitet samt pressens roll i att förmedla bilder ligger till grund för min forskning om polska och svenska bilder av varandra. I följande artikel, som bygger på respektive kapitel i min doktorsavhandling,⁴ försöker jag skissa den bild av Sverige som den polske läsaren får utav samtida presstexter. Artikeln är ordnad tematiskt, jag behandlar i den problem och problemställningar som jag i min analys urskilt som mest frekventa i beskrivningen av Sverige och kallat "favoritämnen".⁵ Av utrymmesskal begränsar jag mig till att redovisa de viktigaste infallsvinklar som tillämpas av polska skribenter och endast antyder de möjligheter till tolkning som jag har närmare presenterat i avhandlingen.

OLOF PALME

Mordet på den svenske statsministern Olof Palme, den 29 februari 1986, uppmärksammades i flera polska artiklar publicerade i direkt anknytning till attentatet. Men ämnet tas upp med jämna mellanrum också i senare texter där man spekulerar kring eventuella gärningsmän samt sammanfattar Palmes liv och verksamhet.

I artiklarna från den första delen av perioden 1989–1999 dominerar det sensationella i sökandet efter Palmes mördare. Journalisternas uppmärksamhet är framförallt riktad på misslyckanden och skandaler i samband med spaningsarbetet som pågått oavbrutet men inte lett till något svar på frågan vem som mördade statsministern. Undersökningen beskrivs som "*den mest kompromette-*

³ Lauri Honko, "Metodologiska och terminologiska betraktelser", i: *Tro, sanning, sàgen* (red. Bengt af Klintberg), Bokförlaget Pan/Norstedts, Stockholm 1973, s. 22.

⁴ Magdalena Zmuda-Trzebiatowska, "Polen – Sverige. Bilden av den andre och den nationella identiteten mot bakgrund av svenska och polska presstexter från åren 1989–1999", Poznań 2001 (manus).

⁵ Begreppet "favoritämnen" har jag tidigare använt i artiklarna om den svenska Polenbilden. Se: Magdalena Zmuda-Trzebiatowska, "Om Polen i svensk dagspress", *Folia Scandinavica Posnaniensia* vol. 6, 2000, s. 125-139 och Magdalena Zmuda-Trzebiatowska, "Stereotyper som referensram. Bilden av Polen i svensk dagspress 1989–1999", Sverige och Polen. Nationer och stereotyper, *Slavica Lundensia* 20, 2000, s. 83-104.

rande aktionen i den svenska polismaktens och rättskipningens historia".⁶ De kritiska kommentarerna om polisens tafatthet⁷ åtföljs ibland av mer generella bedömningar av det svenska samhällets oförmåga att agera vettigt i krissituationer.⁸

I den fortlöpande rapporteringen överöses läsarna ständigt med nya namn och fakta och blir indragna i ett nät av olika spår i spaningsarbetet (bl.a. Christer Pettersson-spåret, det kurdiska spåret, polisspåret, det finska spåret, det sydafrikanska spåret) och hypoteser som korsar varandra, försvinner och tas upp på nytt.⁹ Tillfallighetsartiklarna skrivna i samband med årsdagar av Palmes död innehåller däremot några försök till syntes.¹⁰ Journalister berättar dessutom om den misslyckade undersökningens samhälleliga följder som djup frustration och ökad förtroendekris i relationer mellan makthavarna och folket.¹¹ Det ouppklarade mordet jämförs med en elakartad tumör som förtär det svenska samhället.¹² Men samtidigt betvivlar man att Sverige återfår sin stabilitet när attentatets motiv en gång blir klara, för vetskapen om vem som dödat Palme kan definitivt rubba svenskarnas inre lugn och känsla av trygghet.¹³

I takt med att tvivel om mordet någonsin kommer att klaras upp växer, flyttas intresset tillbaka till offret. Men till skillnad från de idealiserade porträtten från slutet av 1980-talet kan den granskning av Olof Palmes politiska karriär som sker i de nyare texterna närmast uppfattas som ett försök att avglorifiera den mytomspunna gestalten. Det är framförallt Palmes välkända fredsverksamhet som ifrågasatts. Avslöjanden om att statsministern skulle ha agerat mellanhand i vapenförsäljningsaffärer sammanfattas med det ironiska konstaterandet att Palme "talade om fred på morgonen och sålde vapen på eftermiddagen". Och kommentarer att "Palmes politik innebar, med all säkerhet, mindre idealism och mer pragmatism eller, som andra vill påstå cynism" blir ett återkommande inslag i polska artiklar.¹⁴

I artiklarna från år 1996, skrivna tio år efter attentatet, lägger journalisterna märke till en polarisering av det svenska samhället när det gäller inställning till den mördade statsministern. De förklarar också att den numera urblekta myten skapades till stor del under hans levnad både av hans anhänga-

⁶ Piotr Cegielski, "Szefowie policji oskarżeni o podsłuch", *GW* 1990-04-05; alla citat ur polska böcker och tidningsartiklar översattes till svenska av Magdalena Żmuda-Trzebiatowska.

⁷ Piotr Cegielski, "Pięć lat śledztwa", *GW* 1991-02-28.

⁸ Tomasz Walat, "Winny... niewinny", *Polityka* 1989:33, s. 11; I artikeln återopas bl.a. Jan Gillous åsikter.

⁹ Se bl.a. Piotr Cegielski, "Szefowie policji oskarżeni o podsłuch", *GW* 1990-04-05.

¹⁰ Piotr Cegielski, "Pięć lat śledztwa", *GW* 1991-02-28; Katarzyna Bernar, "Zgasły znicze", *Polityka* 1993:10, s. 21.

¹¹ Katarzyna Bernar, "Zgasły znicze", *Polityka* 1993:10, s. 21.

¹² Nathan Gurfinkel, "Śledztwo w sprawie śledztwa", *Rzeczpospolita* 1995-06-28.

¹³ Piotr Cegielski, "Kto zabił Olofa Palme?", *GW* 1993-03-02; Jfr: Nathan Gurfinkel, "Pożegnanie z mitem", *Rzeczpospolita* 1996-02-29.

¹⁴ Piotr Cegielski, "Kto zabił Olofa Palme?", *GW* 1993-03-02.

re, som ansåg honom vara genial, och motståndare, som tyckte att han var farlig.¹⁵ Trots att skribenterna åberopar svenska källor och citerar svenska åsikter är viljan att omvärdera polackernas positiva omdömen om den svenske ledaren mycket påtaglig i flera texter. Han kallas bl.a. för en ideologisk utbränd politiker men den hårda kritiken riktas inte bara mot Palme själv utan även mot de begrepp som han har stått symbol för: svensk neutralitet och svensk välfärdstad.¹⁶

FOLKHEMMETS BAKSIDOR

Den svenska välfärdsstatens kris annonseras ut i polska tidningar med uttrycksfulla rubriker: "*Den svenska modellens slut*",¹⁷ "*Den svenska modellen kommer inte tillbaka*", "*Begravning av den svenska modellen*". Beträktelser över krisens ekonomiska dimension åtföljs oftast av hård kritik av "folkhemmets baksidor" bland vilka omsorgsstatens maktmissbruk, tvångssteriliseringar av mentalsjuka samt svenskarnas historielöshet framstår som tre centrala frågor.

Åsikten att för mycket statlig omsorg inte bara har ruinerat svensk ekonomi utan även lockat medborgarna i moraliskt fördärv upprepas i flera texter. Författarna konstaterar att svenskarnas arbetsmoral sjunker medan andra värderingar med rötter i den lutheranska etiken, som laglydighet och viljan att inte avvika från kollektivet används skickligt av makthavarna för att bättre kontrollera folket.¹⁸ Läsaren får också veta att konformistiska svenskar har trivts med att vara små kuggar i samhällets stora maskineri och haft svårt att inse att den faderligt agerande staten omyndigförklarade dem, mutade med sociala förmåner och berövade möjligheten till kritisk bedömning av fakta.¹⁹ I artiklarna förmedlas också bilden av "*ett samhälle där materia regerar över ande*"²⁰ och Sverige kallas bl.a. för "*ett sjukligt friskt land*".²¹

Bland statens missgärningar mot svenska medborgare nämns i polska press-texter demontering av det traditionella familjemönstret, avhumaniserig av mellanmänskliga relationer och diskriminering av de socialt missanpassade. De

¹⁵ Marzena Hausman, "Wyblakly mit", *Wprost* 1996:9, s. 81; Tomasz Walat, "Bezgraniczny reformista", *Polityka* 1996: 7, s. 39.

¹⁶ Piotr Cegielski, "Śmiertelna nienawiść", *GW* 1996-02-28.

¹⁷ Ryszard Szulkin, "Koniec modelu szwedzkiego", *GW* 1992-02-08/09; Piotr Cegielski, "Szwedzki model nie powróci", *GW* 1994-09-19; Piotr Cegielski, "Pogrzeb »szwedzkiego modelu«", *GW* 1995-13-30/1996-01-01.

¹⁸ Alina Białkowska, "Źle się dzieje w państwie szwedzkim" (intervju med professor Lars Jonung), *GW* 1990-11-20; Wołodia Zbiniewicz, "Raj utracony i obca Europa", *GW* 1993-10-16/17.

¹⁹ Farida Kuligowska, "Gdzie ustawić stopę", *Polityka* 1990:13, s. 13; Marek Michalski, "Państwo nadopiekuńcze", *GW* 1992-02-08/09; Wołodia Zbiniewicz, "Raj utracony i obca Europa", *GW* 1993-10-16/17; Danuta Zagrodzka, "Bankructwo wielkiego opiekuna", *GW* 1994-01-19/30.

²⁰ Barbara Gawet, "Syrach w domu ludu", *Polityka* 1997:50, s. 82-84.

²¹ Manuela Gretkowska, "Chorobliwie zdrowy kraj", *Wprost* 1998:4, s. 92.

mest chockerande för läsaren kan dock visa sig vara avslöjanden om tvångsteriliseringar av mentalsjuka och alla som ansågs vara oförmögna till att uppfostra sina barn på rätt sätt, vilka genomfördes i landet från 1930-talet fram till 1975. Steriliseringas rasbiologiska och politiska bakgrund belyses särskilt noga i intervjuer med den polskfödde journalisten Maciej Zaremba som genom sin artikelserie i Dagens Nyheter 1997 startade en svensk debatt om problemet.²² Polska kommentatorer som har förväntat sig att sanningen om steriliseringar blir ett dödligt slag för den nationella myten om det humanitära landet som alltid hjälpt de svaga och utsatta får dock till sin förvåning notera att allmänhetens reaktioner är blandade²³ och svenskar är ganska ovilliga att gå igenom "en oplanerad lektion i historia".²⁴

Begreppet ovan syftar på nedskärningar i skolprogrammen som blev ett resultat av överdriven glorifiering av modernitet och framsteg på historiens bekostnad. Journalister påpekar att svenskar har en mycket dålig orientering, såväl i sin egen historia som i världshistorien,²⁵ och anser att de därför lättare kan påverkas av farliga ideologier som rasism eller fascism²⁶ samt tenderar att betrakta resten av Europa med överlägsenhet.²⁷ Den nationella identiteten har bytts mot "miljöidentiteten" vilket närapå ledde till att nationalsången "Du gamla du fria" skulle ersättas av rockballaden "Öppna landskap" av Ulf Lundell.²⁸ Förutom att historien trängdes undan förvrängdes också den historiska sanningen som blev anpassad till den nya mytologin, berättar polska korrespondenter. De känsliga ämnena togs inte upp för att inte rubba bilden av den lyckliga, rättvisa och omsorgsfulla välfärdsstaten.²⁹ Inte heller de nyaste avslöjandena om folkhemmets baksidor har resulterat i någon nationell självrannsakan. Flera svenskar tycker fortfarande att "de lever i den bästa av världar" och önskar "att goda tider då staten tog hand om medborgarna från vaggan till graven kommer tillbaka".³⁰

²² Texterna förses med uttrycksfulla rubriker. Intervjun betitlad "Nationalsocialismen på svenskt vis" byggs upp kring tesen att den svenska socialdemokratien på 1930-talet i flera avseenden lutade åt nazism. Artikeln "Alla har ett lik i garderoben" handlar om ansträngningar att förvetenskapliga och därmed rättfärdiga steriliseringar; Piotr Cegielski, "Narodowy socjalizm po szwedzku" (intervju med Maciej Zaremba) *GW* 1997-03-05; Maciej Stasiński, "Wszyscy mają trupa w szafie", (intervju med Maciej Zaremba), *GW* 1997-08-26.

²³ Piotr Cegielski, "Wyrzebieni dla dobra wspólnego", *GW* 1997-09-10; Piotr Cegielski, "Historia zamknięta", *GW* 1999-03-05.

²⁴ Marzena Hausman, "Model szwedzki", *Wprost* 1997:36, s. 82-83.

²⁵ Piotr Cegielski, "Młodzi faszyści czy nieucy", *GW* 1997-06-13; Piotr Cegielski, "Szwedzki kac", *GW* 1998-08-14/16; Piotr Cegielski, "Szkoła fajna, szkoła zła" (bilaga "Szwecja"), *GW* 1999-10-26.

²⁶ Zbigniew Bidakowski, "Renesans szwedzkości", *GW* 1992-06-02

²⁷ Wołodia Zbiniewicz, "Raj utracony i obca Europa", *GW* 1993-10-16/17; Katarzyna Bernar, "Eksperyment biologiczny", *Polityka* 1994:48, s. 8.

²⁸ Barbara Gawęł, "Syrach w domu ludu", *Polityka* 1997:50, s. 82-84.

²⁹ Piotr Cegielski, "Szwedzki kac", *GW* 1998-08-14/16 och Piotr Cegielski, "Za dużo zainwestowano w mitologię" (intervju med Maciej Zaremba), *GW* 1998-08-14/16.

³⁰ Tomasz Walat, "Zostawcie nam socjalizm!", *Polityka* 1998:40, s. 44-45.

NEUTRALITET

Den gamla idealiserade bilden av Sverige som ett lyckligt sagoland utan fiender, som njuter av välfärd och evig fred ger i polska presstexter från åren 1989–1999 vika för en mera kritisk bedömning av den svenska neutraliteten. I fokus för journalisternas granskning står avsteg från neutralitetsdoktrinen och då i synnerhet Sveriges agerande under andra världskriget. Den polske läsaren ställs inför flera nya fakta och spekulationer om den svenska neutralitetens vacklande karaktär³¹ som framkommer av avslöjanden i svenska och andra utländska medier. De allvarligaste anklagelserna formuleras i samband med miss-tankar att betalningen för svensk järnmalm och svenska kullager hade skett i "judiskt guld".³² 1997 vimlar det i den polska pressen av rubriker som "*Guld mot järnmalm*", "*Rånat guld ligger i kassaskåpen*", "*Neutralitet till varje pris*", "*Neutralitet i guldets skugga*".³³ Uppräkningar av svenska eftergifter och bevis på den protyska politiken åtföljs med kommentarer att "*neutralitetens mytologi*"³⁴ var en bekväm lösning för alla politiska krafter som deltog i "*en nationell sammansvärjning till tystnad*".³⁵ I artiklarna ifrågasätts också svenska nationella berättelser om landets humanitära insatser. Den polske läsaren får veta att Raul Wallenberg har misstänkts för att vara dubbelagent³⁶ och flera av fångarna i de tyska koncentrationslägren som kom till Sverige med "vita bussar" räddades bara av en ren händelse eftersom Folke Bernadottes aktion var först och främst inriktad på medborgare ifrån de nordiska länderna.³⁷

En lika omfattande del av polsk rapportering om svensk neutralitet gäller den säkerhetsspolitiska situationen efter andra världskriget. Journalisterna påpekar att Sverige var mycket angeläget om att tillförsäkra sig goda kontakter med Sovjetunionen och därför år 1946 utvisade över etthundra baltiska flyktingar som i andra världskriget kämpat i den tyska armén, avstod från att leta efter den försvunne Raoul Wallenberg samt vände ryggen till den av Sovjet kontrollerade Östersjöregionen.³⁸ I andra texter som avser den känsliga balansgången mellan öst och väst hittar läsaren information att "*Sveriges neutralitet efter*

³¹ Nathan Gurfinkel, "Tajny dokument z lat wojny", *Rzeczpospolita* 1993-10-27; Piotr Cegielski, "Zbyt wielka kompromitacja?", *GW*, 1995-11-28.

³² Piotr Cegielski, "Tropy prowadzą do Szwecji", *GW*, 1996-11-29.

³³ Nathan Gurfinkel, "Złoto za rudę", *Rzeczpospolita* 1997-01-22; Piotr Cegielski, "Zrabowane złoto leży w sejfach", *GW* 1997-01-22; Nathan Gurfinkel, "Neutralność w cieniu złota", *Rzeczpospolita* 1997-02-27; Marzena Hausman, "Neutralność za wszelką cenę", *Rzeczpospolita* 1997-02-01.

³⁴ Piotr Cegielski, "Narodowy socjalizm po szwedzku" (intervju med Maciej Zaremba), *GW* 1997-03-05.

³⁵ Nathan Gurfinkel, "Neutralność w cieniu złota", *Rzeczpospolita* 1997-02-27.

³⁶ Piotr Cegielski, "Zagadka życia i śmierci", *GW* 1995-01-18.

³⁷ Piotr Cegielski, "Szwedzki kac", *GW* 1998-08-14/16.

³⁸ Se bl.a.: Piotr Cegielski, "Podróż po rope", *GW* 1990-04-21/22; Piotr Cegielski, "Szwedzki dług honorowy", *GW* 1992-06-15; Piotr Cegielski, "Czy Szwecja dozbroi Bałtów", *GW* 1992-08-12; Piotr Cegielski, "Zagadka życia i śmierci", *GW* 1995-01-18; Farida Kuligowska, "Miłosierni kolaboranci", *Polityka* 1997:18, s. 50-51; Leopold Unger, "Zjawa nad karetą", *GW* 1997-12-04.

andra världskriget var en fiktion, en propagandaparoll” eftersom landet utvecklade så nära relationer med NATO att det närmast blev en kryptomedlem i paktén.³⁹ ”Sverige var lika neutral mot NATO som Finland mot Sovjetunionen” anser en annan skribent.⁴⁰

Bland den svenska neutralitetens flera paradoxer nämns i den polska pressen också det faktum att svenska politiker, t.o.m. stasminister Olof Palme som annars bevakade Sveriges goda rykte som ett pacifistiskt land och fördömde våld och krig, blundade för den lukrativa vapenexporten till bl.a. Jugoslavien, Iran och Irak, Indien och Pakistan, Cambodja, Indonesien, Turkiet och Sri Lanka. ”Bakom fasaden som bestod av deklarationer om alliansfriheten och fredsdyrkan dölde sig en av de mest militanta staterna i Europa”, konstaterar en polsk kommentator.⁴¹

Den neutralitet som presenteras i polska pressrapporter från åren 1989–1999 framstår inte längre som ett axiom utan snarare som en obekväm börda som en del svenskar önskar att bli av med. Mer eller mindre blyga prognoser om Sveriges definitiva avsteg från neutralitetsdoktrinen dyker upp som reaktion på socialdemokraternas förlust i riksdagsvalet 1991 och den borgerliga regeringens uttalanden om behovet av stark amerikansk närvaro i Europa⁴² samt statsministern Carl Bildts försäkran om att Sverige har ett historiskt betingat ansvar för baltiska republiker.⁴³ Enligt några journalister kan också beslutet om att söka medlemskap i EU uppfattas som det första steget på väg mot NATO.⁴⁴ Åsikter om den svenska neutralitetens framtid förblir dock i den polska pressen delade. Medan de mer skeptiska observatörerna anser att Sverige håller fast vid sin gamla linje och ”visar bara en större vilja att samarbeta på det politiska planet”⁴⁵ förutspår andra kommentatorer ”en framåtskridande fast långsam erosion av den svenska graniten”.⁴⁶

JÄMSTÄLLDHET

I början av 1900-talet var den svenska kvinnorörelsen en viktig inspirationskälla för socialt engagerade polacker. I presstexter från seklets slut finns mycket av beundran kvar: att respektera kvinnornas rättigheter, främja deras

³⁹ Piotr Cegielski, ”Szwecja kryptocłonkiem NATO?”, *GW* 1994-02-14.

⁴⁰ Nathan Gurfinkel, ”Neutralność na sprzedaż”, *Rzeczpospolita* 1995-08-23.

⁴¹ Nathan Gurfinkel, ”Neutralność na sprzedaż”, *Rzeczpospolita* 1995-08-23; Se även: Piotr Cegielski, ”Burza wokół haubic”, *GW* 1990-04-26; Piotr Cegielski, ”Afera Boforsa”, *GW* 1993-07-22; Nathan Gurfinkel, ”Niech żyje Carl-Gustaf”, *Rzeczpospolita* 1995-06-10.

⁴² Piotr Cegielski, ”Razem i osobno”, *GW* 1992-11-12.

⁴³ Nathan Gurfinkel, ”Odejdźcie od neutralności”, *Rzeczpospolita* 1993-11-25.

⁴⁴ ”Szwecja i Finlandia partnerami NATO”, *GW* 1994-05-10; Piotr Cegielski, ”W stronę sojuszu”, *GW* 1995-11-22.

⁴⁵ Katarzyna Bernar, ”Nordycki spokój”, *Polityka* 1994:12, s. 21.

⁴⁶ Nathan Gurfinkel, ”Granit coraz bardziej kruchy”, *Rzeczpospolita* 1997-03-10; Jfr: Piotr Cegielski, ”Szwecja w nowym NATO”, *GW* 1997-01-06.

deltagande i det offentliga livet och hjälpa dem att förena yrkeslivet med moderskapet är något som Polen kan lära av Sverige.⁴⁷ En del svenska initiativ och lagförslag som åsyftar fullständig jämställdhet mellan könen möts dock med oförståelse i den polska pressen. För en hård kritik utsätts bl.a. kravet på att varannan plats i riksdagen och regeringen tilldelas kvinnorna, rest under valrörelsen 1994. Detta krav på "varannan damernas" anser en av skribenterna vara ett exempel på "*absurd jämställdhet*" vilken inte tar hänsyn till meriter, erfarenheter och förutsättningar och inte bör exporteras till resten av Europa.⁴⁸ Och när den första socialdemokratiska regeringen bildas enligt den ovannämnda principen bedöms detta faktum som "*den obligatoriska feminiseringen av politiskt och socialt liv*" samt ett tecken på socialdemokraternas "*billiga populism*".⁴⁹ Skandalen kring Mona Sahlin som bryter ut 1995 efter att vice statsministern och jämställdhetsministern använt tjänstekortet privat för att handla chocklad och blöjor ger några journalister näring till att diskutera "*den emanciperade svenskans drama*". Hon beskrivs som ung trebarnsmamma utan utbildning men med stora ambitioner som gjort en snabb karriär inom politiken och till sist snubblat på sina feministiska och socialdemokratiska paroller.⁵⁰

Bland de åtgärder som vidtas för att underlätta för svenska kvinnor att förena yrkesambitioner med familjeplikter tycks lagstadgad pappaledighet väcka mest känslor bland en del polska journalister. Idéen om att fäder inte bara ska engagera sig i barnavården av fri vilja utan med hjälp av lagar skildras i en del artiklar som ett försök att "*befria mamman, bura in pappan*".⁵¹ Åsikterna är dock delade: medan några korrespondenter redogör för pappornas indignation berättar andra om ett växande intresse för barnskötsel och barnuppfostran som kan observeras bland svenska män.⁵²

Kvinnorörelsens kampanj mot att den kvinnliga kroppen betraktas som sexobjekt följs med stort intresse i den polska pressen. Till svenska landvinnningar räknas skärpt lagstiftning mot kvinnomisshandel, våldtäkt och omskärelse av flickor.⁵³ I vissa texter antyder man dock att svenskar har redan gått till

⁴⁷ Piotr Cegielski, "Raj dla kobiet", *GW* 1994-06-03; Katarzyna Bernar, "Połowa władzy i cała pensja", *Polityka* 1995:35, s. 13; Wojciech Orliński, "Współczynnik człowieczeństwa 0,8", *GW* 1999-08-09; Shailagh Murray, "Równość płci czy segregacja w pracy" (*The Wall Street Journal*), *GW* 1999-02-15.

⁴⁸ Piotr Cegielski, "Ani jednej kobiety mniej", *GW* 1994-09-07; Journalistens åsikter om att kvinnor av sociala och biologiska skal är mindre intresserade av politisk karriär samt antydning att svenskor eftersträvar blixtnabb befördrag med könstillhörighet som enda grund möts med hård kritik från de polska feministernas sida. Jfr: Anna Damenko, Elżbieta Dmoch, "Szwedki w polityce", *GW* 1994-09-20.

⁴⁹ Piotr Cegielski, "Szwedki u władzy", *GW* 1994-10-04.

⁵⁰ Piotr Cegielski, "Dramat wyzwolonej Szwedki", *GW* 1995-11-08.

⁵¹ Piotr Cegielski, "Równouprawnieni w pieluchach", *GW* 1993-11-19; Jfr: Piotr Cegielski, "Le-wica uszczęśliwia tatusiów", *GW* 1995-01-03/04.

⁵² Katarzyna Bernar, "Połowa władzy i cała pensja", *Polityka* 1995:35, s. 13.

⁵³ Piotr Cegielski, "Nagość nie jest pornografią", *GW* 1992-12-31; Katarzyna Bernar, "Chłodniejsze stosunki", *Polityka* 1993:49, s. 17; Katarzyna Bernar, "Połowa władzy i cała pensja", *Polityka* 1995-35, s. 13.

överdrift med det lagliga skyddet och beklagar att något som i andra länder tillhör den kulturella koden, bl.a. visa respekt och högaktning för kvinnor måste i Sverige beläggas med föreskrifter och regler.⁵⁴ Med en särskilt stor skepsis presenteras förbud att köpa sexuella tjänster som trädde i kraft 1999.⁵⁵ Eftersom lagen tillåter prostitution när det gäller säljare, huvudsakligen kvinnor, som inte ska straffas, och samtidigt förbjuder den i fråga om köpare, dvs. män, kommenteras den som "en av de konstigaste rättkonstruktionerna i dagens Europa".⁵⁶ Läsaren underättas dessutom om att det svenska lagförslaget tidigare blev utskrattat i Europaparlamentet.⁵⁷ I andra, mer avvägda analyser tolkas lagen som en strävan efter politisk korrekthet. Man påpekar att den bekräftar kvinnornas starka ställning på den svenska politiska scenen samt återspeglar samhällets syn på sexualiteten.⁵⁸

INVANDRARE

Föreställningen om ett lyckligt land som gärna delar med sig av sin välfärd åt de behövande har länge varit en viktig komponent i den polska bilden av Sverige. Den skärpning av svensk invandrarpolitik som kan observeras på 1990-talet väcker därför oro bland polska journalister. Man diskuterar begränsningar i antalet flyktingar som tas emot och redogör för upprepade utvisningsfall.⁵⁹ Tjänstemän på det svenska Invandrarverket presenteras som obarmhärtiga byråkrater som spanar efter förfalskade visum och vänder dövörat till förklaringar, vädjan och bön.⁶⁰ Man berättar också om flyktingarnas desperata försök att komma till Sverige ombord på gamla fiskebåtar.⁶¹ Men även om flera kommentatorer verkar mycket besvikna över att den svenska invandraridyllen har spruckit instämmer de i att den generösa politiken hade sina brister. Bland "oönskade" flyktingar som sökte sig till Sverige nämns i polska texter

⁵⁴ Krzysztof Masłoń, "Aktualny adres Pana Boga" (intervju med Manuela Gretkowska), *Rzeczpospolita* 1998-12-30.

⁵⁵ Piotr Cegielski, "Nie kupuj seksu", *GW* 1998-02-17; Piotr Cegielski, "Półlegalna prostytucja", *GW* 1999-01-04; Cegielski Piotr, "Płaci, siedzi", *GW* 1999-01-06.

⁵⁶ Cegielski Piotr, "Półlegalna prostytucja", *GW* 1999-01-04.

⁵⁷ Cegielski Piotr, "Nie kupuj seksu", *GW* 1998-02-17.

⁵⁸ Tomasz Walat, "Anioły miłości", *Polityka* 1999:1, s. 36-37; Gurfinkel Nathan, "Płatna miłość karalna", *Rzeczpospolita* 1999-02-25.

⁵⁹ Ewa Koziarkiewicz, "Szwedzi nie chcą – my przyjmujemy", *Rzeczpospolita* 1990-03-26; Piotr Cegielski, "Raj zachodni utracony", *GW* 1990-08-01; Piotr Cegielski, Adam Zadworny, Magda Szczypiorska, "Szlaban na Bałtyku", *GW* 1992-10-12; Nathan Gurfinkel, "Szwecja wyrzuca uchodźców", *Rzeczpospolita* 1995-03-30; Piotr Cegielski, "Historyczna obrona emigrantów", *GW* 1996-01-19.

⁶⁰ Paweł Smoleński, "Przystanek do ziemi obiecanej", *GW* 1990-05-24.

⁶¹ "Bałtyccy boat people" (PC, PN, Stap), *GW* 1990-03-23, "Rząd o bałtyckich boat people", *GW* 1990-03-28; Piotr Cegielski, "Siedem dni w sztormie", *GW* 1993-01-21; Piotr Cegielski, "Boat people na Bałtyku", *GW* 1994-11-09.

rumänska agenter i den kommunistiska säkerhetstjänsten Securitate,⁶² arabiska terrorister,⁶³ samt vapenvägrare från Ukraina och Ryssland som brukade komma genom att kapa sovjetiska flygplan.⁶⁴

Ett annat problem som tas upp i artiklarna är svenskarnas växande missnöje med invandrare som allt oftare får sitt utlopp i våldshandlingar. Läsaren blir underlättad om mordbränder och bombattentat mot flyktinganläggningar och andra illdåd mot personer vars utseende avslöjar invandrarrötter.⁶⁵ Den nynazistiska bakgrunden i flera rapporterade brottsfall får polska journalister att formulera långtgående slutsatser. De bjuder på ett skräckscenari genom att ange chockerande uppgifter om dödsoffer och dödslistor och antyda att den organiserade brottsligheten redan har besegrat den svenska rättsstatens demokratiska strukturer. Artiklarna lockar med drastiska rubriker: "Nynazistiska terrorakter", "Demokrati i fara", "Det blå-gula hackkorset".⁶⁶

I andra texter lämnar man mycket plats åt att beskriva den svenska vardagsrasismen som yttrar sig i att invandrare nekas arbete, lägenheter, bidrag och lån.⁶⁷ Den negativa inställningen manifesteras av kommuner som vägrar ta emot flyktingar och privatpersoner som flyttar ut ur invandrarradsdelar.⁶⁸ Polska kommentatorer anser att klyftan mellan de officiella deklARATIONERNA om det mångkulturella samhället och vardagspraxis fortfarande är stor och påpekar att det ofta är svenskarnas bristande kunskap och inlevelseförmåga som blir källa till flera missförstånd.⁶⁹ Till kulturkrockar leder också skillnader i livsåskådning som särskilt tydligt framträder i kontakter mellan svenskar och muslimer.⁷⁰ Den fredliga samexistensen mellan dem störs av meddelanden om tragedier som sker när invandrandomar som vill anpassa sig till den svenska kulturen råkar i konflikt med sina föräldrars beteendemönster och religiösa riter.⁷¹ I sina betraktelser över den svenska invandrapolitiken kommer jour-

⁶² Piotr Cegielski, "Agenci Securitate liczą na azyl", *GW* 1990-04-19.

⁶³ Piotr Cegielski, Beata Pawlik, "Skandynawskie schronienie", *GW* 1995-01-16; Piotr Cegielski, "Ekstradycja nie do wykonania", *GW* 1995-11-03.

⁶⁴ Piotr Cegielski, "Aerotaxi do Sztokholmu", *GW* 1990-07-09.

⁶⁵ Piotr Cegielski, "Coctail Mołotowa przeciwko uchodźcom", *GW* 1990-05-31; Piotr Cegielski, "Szwecja: szaleni czy nazista?", *GW* 1992-02-04;

⁶⁶ Nathan Gurfinkel, "Neonazistowskie akty terroru", *Rzeczpospolita* 1999-10-18; Nathan Gurfinkel, "Demokracja w niebezpieczeństwie", *Rzeczpospolita* 1999-12-01; Marzena Hausman, "Niebiesko-żółta swastyka", *Wprost* 1999: 51, s. 90.

⁶⁷ Piotr Cegielski, "Bezkarne rasizm", *GW* 1997-10-01.

⁶⁸ Jerzy Połowniak, "Invandrare wciąż znaczą obcy", *GW* 1997-05-12.

⁶⁹ Piotr Cegielski, "Jak się dać zwariować, czyli walka z rasizmem po szwedzku", *GW* 1992-10-13; Piotr Cegielski, "Azyl na poligonie", *GW* 1992-05-23/24; Piotr Cegielski, "Spotkanie dwóch światów", *GW* 1998-11-16.

⁷⁰ Piotr Cegielski, "Jak współżyć z islamem", *GW* 1995-04-05.

⁷¹ I polska artiklar berättas det om traditionsbetingade mord på flickor som vågat gå på diskotek eller umgå med svenska pojkvänner. Man nämner också att invandrarföräldrar som sörgde sina barn omkomna vid diskotekbranden i Göteborg 1998 ansåg att det var svenskar som var skyldiga till tragedin eftersom de lockade ungdomar till syndiga nöjen. Se: Piotr Cegielski, "Jak oswoić islamistów", *GW* 1997-01-30; Piotr Cegielski, "Spotkanie dwóch światów", *GW* 1998-11-16; Jerzy Połowniak, "Invandrare wciąż znaczą obcy", *GW* 1997-05-12.

nalister ofta till slutsatsen att Sverige behöver utarbeta en ny modell att hantera invandrarfrågor eftersom den gamla "naiva föreställningen från 1960-talet att alla blir svenskar med en gång"⁷² inte håller.

SVENSKA KURIOSITETER

Samlingsnamnet svenska kuriositeter använder jag i denna redovisning för att markera en tendens i sättet att rapportera om företeelser och vanor som avviker från polska kulturmönster, sådana som alkoholpolitiken, den beryktade "svenska synden", liberala förändringar som sker inom svenska kyrkan samt den varaktiga sympatin som svenskar hyser mot kungahuset. Tyngdpunkten i beskrivningen av dessa ämnen ligger, även om journalisterna samtidigt relaterar till den aktuella svenska debatten, på det känslomässiga innehållet. Om kuriositeter skriver man för att dra läsarnas uppmärksamhet, roa eller chockera dem.

ALKOHOLPOLITIKEN

Vill man i polska presstexter kritisera de inhemska ovanorna åberopar man den restriktiva svenska alkoholpolitiken som ett effektivt sätt att begränsa konsumtionen och reglera tillgången på alkohol.⁷³ I de flesta texter uttrycker man dock medlidande med svenskar som blir offer för det invecklade systemet av regler och förbud och inte ens kan springa till butiken bakom hörnet på lördagskvällen för att hämta sig några burkar vanligt öl. Ett exempel på den sistnämnda "genren" är artiklar där försäljaren i systembutiken jämförs med en amerikansk immigrationsofficer som bestämmer vilka som släpps in i paradiset⁷⁴ eller ögonvittnesskildringar av svenska "turister" i Helsingborg och Malmö som kommer i land lastade med lådor och flaskor efter att ha besökt affärerna i Helsingør och Köpenhamn.⁷⁵ Man lägger också märke till att begränsningarna i alkoholförsäljningen skapar utrymme för brottslig verksamhet som illegal försäljning, smuggling samt ökad tillverkning och konsumtion av hembränd sprit⁷⁶ och förundrar sig över att kravet på att få behålla de stränga reglerna blev till en prestigefråga i de svenska förhandlingarna om EU-inträde.⁷⁷

⁷² Piotr Cegielski, "Jak się dać zwariować, czyli walka z rasizmem po szwedzku", *GW* 1992-10-13.

⁷³ "Liczba dnia 6,8 litra" (G.Ch.), *GW* 1989-05-21; "Po piwie do więzienia" (P.C.), *GW* 1990-08-10; Piotr Cegielski, "Wylegitymuj się sam", *GW* 1996-11-18.

⁷⁴ Piotr Cegielski, "Szwedzi u bram raju", *GW* 1991-07-08.

⁷⁵ Piotr Cegielski, "Duże piwo, trzydzieści razy!", *GW* 1995-08-08.

⁷⁶ Nathan Gurfinkel, "Szwedzka afera piwna", *Rzeczpospolita* 1993-12-09; Piotr Cegielski, "Wylegitymuj się sam", *GW* 1996-11-18.

⁷⁷ Piotr Cegielski, "Szwedzi u bram raju", *GW* 1991-07-08; Wołodia Zbiniewicz, "Raj utracony i obca Europa", *GW* 1993-10-16/17; Piotr Cegielski, "Pożują w Europie", *GW* 1993-12-22.

DEN SVENSKA SYNDEN

När polska skribenter försöker granska stereotypa uppfattningar om den svenska lösaktigheten kommer de till slutsatsen att dessa knappast återspeglas i verkliga beteenden eftersom flertalet svenskar satsar på familjelivet, med fast partner och ömsesidig trohet istället för att njuta av den beryktade sexuella friheten.⁷⁸ Det liberala klimatet som råder i den svenska samhällsdebatten är däremot något som fortfarande kan chockera en del polacker. Att journalister ofta skriver om de homosexuellas ställning i Sverige på ett skämtsamt eller t.o.m. oseriöst sätt kan därför tolkas som deras försök att lätta upp stämningen och mildra den eventuella moraliska indignationen som texter om införandet av registrerat partnerskap,⁷⁹ tillsättningen av ombudsman för sexuellt likabehandling⁸⁰ eller utställningen "Ecce Homo"⁸¹ skulle kunna väcka.

KYRKAN I DET SEKULARISERADE LANDET

Den röda tråden som går igenom artiklarna som avser svenskarnas religiösa liv är konstaterandet att kyrkan, i synnerhet den statliga svenska kyrkan, har tappat sitt inflytande och blivit tvungen att leta efter nya mål och nya sätt att föra ut sitt budskap.⁸² Som ett försök att vinna nya anhängare och markera sin närvaro i samhällsdebatten beskrivs såväl engagemang för utvisningshotade flyktingar⁸³ som ändrad inställning till homosexuella, markerad bl.a. med tillstånd att hålla bönestunder för registrerade partner.⁸⁴ Portalgestalten inom den liberala trenden som kan noteras bland svenska lutheraner, ärkebiskopen KG Hammar, får de polska läsarna lära känna i artiklarna som handlar om den tidigare nämnda utställningen "Ecce Homo". Journalisterna påpekar att Ham-

⁷⁸ Piotr Cegielski, "Niskie notowania szwedzkiego seksu", *GW* 1995-01-09; Katarzyna Bernar, "Chłodniejsze stosunki", *Polityka* 1993:49, s. 17.

⁷⁹ Piotr Cegielski, "Od szubienicy do tolerancji", *GW* 1990-07-18; Piotr Cegielski, "Gejowe małżeństwa", *GW* 1994-05-04; Piotr Cegielski, "Zostań moim partnerem", *GW* 1995-01-03; Piotr Cegielski, "Geje, lesbijki do zakrystii", *GW* 1995-02-02.

⁸⁰ Piotr Cegielski, "O prawa seksualne", *GW* 1998-05-16/17.

⁸¹ Utställningen "Ecce Homo" av Elisabeth Olssons bestod av fotografier med scener ur Kristus liv. Den presenterades bl.a. i Uppsala domkyrka och i riksdagens lokaler i Stockholm samt i flera andra svenska städer. Att Kristus visades på bilderna som transvestit, aidsjuk homosexuell och skinheads offer väckte kontroverser och uppfattades antingen som en röst i debatten om de homosexuellas rättigheter eller som en konstnärlig provokation. Se bl.a.: Piotr Cegielski, "Skandal czy łamanie tabu", *GW* 1998-10-12.

⁸² Katarzyna Bernar, "Kościół milczący", *Polityka* 1994:20, s. 20; Piotr Cegielski, "Rozwód z kościołem", *GW* 1994-04-20; Beslutet om skilsmässan mellan Svenska kyrkan och staten trädde i kraft den 1 januari 2000.

⁸³ Nathan Gurfinkel, "Szwecja wyrzuca uchodźców", *Rzeczpospolita* 1995-03-30; Piotr Cegielski, "Histeryczna obrona emigrantów", *GW* 1996-01-19.

⁸⁴ Piotr Cegielski, "Geje, lesbijki do zakrystii", *GW* 1995-02-02.

mars beslut att presentera utställningen i Uppsala domkyrka utlöste en livlig debatt bland svenska präster och andra troende medlemmar i svenska kyrkan samt resulterade i en inställd audiens hos påven Johannes Paulus II.⁸⁵ Uppgifter om Vatikanens negativa reaktionen på den svenske ärkebiskopens agerande leder tanken till den gamla oppositionen katoliker-protestanter som också kommer till uttryck i några artiklar från år 1989 skrivna i samband med påvens pilgrimsfärd till Norden.⁸⁶

LEVE KUNGEN!

Eftersom Sverige för det mesta presenteras som en modern stat där framsteg går före tradition utgör nyheter från det svenska kungliga hovet en kvantitativt ganska oansenlig del av den polska rapporteringen. Ämnet är ganska exotiskt för polacker och kan därför användas som ett slags lockbete. Läsarna får bl.a. möjlighet att följa kungaparets besök i Polen,⁸⁷ ”delta” i firandet av Carl XVI Gustavs 50-årsdag⁸⁸ eller hålla tummarna vid kungabarnens första offentliga uppträdanden.⁸⁹ De får också veta att 90% av svenskarna anser att monarkin är outhärlig samt att de flesta särskilt beundrar drottning Silvia som inte tvekar att engagera sig i tabubelagda samhällsfrågor, bl.a. kämpar hon mot sexuellt utnyttjande av barn.⁹⁰ Att monarkin skildras i artiklarna som en viktig enande faktor i det annars ganska splittrade samhället är viktigt att påpeka ur ett forskarperspektiv. Genom att beskriva kungahuset som ”Sveriges bästa och mest stabila varumärke” i kontakterna utåt,⁹¹ och konstatera att folket tappar förtroende för politiker men litar på sin kung och drottning tycks polska journalister signalera att svenskar börjar söka sig tillbaka till traditionella värden förkroppsligade av monarkin.⁹²

Den polska bilden av Sverige och svenskar har under sekulens lopp genomgått flera förändringar. Ohyfsade främlingar från Norden som nämndes i skrifterna från 1500-talet förvandlades ett århundrade senare till politiska och

⁸⁵ Piotr Cegielski, ”Skandal czy łamanie tabu”, *GW* 1998-10-12; Piotr Cegielski, ”Prowokacja na poddaszu”, *GW* 1999-02-23.

⁸⁶ Tomasz Walat, ”Sukces trudnej pielgrzymki”, *Rzeczpospolita* 1989-06-13; Se även: ”Historyczna pielgrzymka”, *GW* 1989-06-03, ”Papież w Szwecji”, *GW* 1989-06-10/12.

⁸⁷ Piotr Cegielski, ”Szwedzi w Warszawie”, *GW* 1993-09-21; Piotr Cegielski, ”Król z Północy”, *GW* 1993-09-23.

⁸⁸ Nathan Gurfinkel, ”Złot monarchów w Sztokholmie”, *Rzeczpospolita* 1996-04-29; Piotr Cegielski, ”Królewski jubileusz”, *GW* 1996-04-30/05-03.

⁸⁹ Piotr Cegielski, ”Królowa tymczasowa”, *GW* 1997-02-20.

⁹⁰ ”Walka z wykorzystywaniem seksualnym dzieci” (Ma.K.), *Rzeczpospolita* 1996-08-27; Hausman Marzena, ”Potrzebna większa ochrona”, *Rzeczpospolita* 1996-09-02; Jfr även: Cegielski Piotr, ”Szwedzi w Warszawie”, *GW* 1993-09-21.

⁹¹ Piotr Cegielski, ”Król do wynajęcia”, *GW* 1995-08-23.

⁹² Piotr Cegielski, ”Na kryzys monarchia”, *GW* 1997-08-04.

religiösa fiender. Men när de ömsesidiga relationerna hade blivit fredliga istället för krigiska och kunskaper om grannen i norr växt fick Sverige allt mer beröm i polska resenärers skildringar. Beundran för svenska landvinningar och lösningar nådde sin höjdpunkt under mellankrigsperioden då landet på andra sidan Östersjön, betraktat som ett modernt sagoland, fick förkroppsliga polackernas drömmar om välfärd, framsteg och social rättvisa. Som det fjärde, nyaste inslaget i den traditionella bilden kan nämnas kritiken av välfärdstaten och dess medborgare som kom till uttryck i flera efterkrigstexter.

Analysen av samtida polska presstexter leder till slutsatsen att journalisterna gärna anknyter till de äldre föreställningarna om Sverige och svenskar. Genom att använda dessa föreställningar som utgångspunkt i beskrivning av händelser, företeelser, vanor och beteendemönster anpassar de det nya budskapet till läsarnas redan existerande referensramar.

Varför förekommer vissa ämnen mer frekvent än andra i rapporteringen och hur ska man förklara den tydligt observerade tendensen att avslöja svenska felsteg, brister och överdrifter? För att besvara frågan måste man först påminna om att det samhälleliga klimatet som rådde i Sverige under 1990-talet gynnade avslöjanden och försök att omvärdera de nationella myterna. Flera polska presstexter kan därför betraktas som ett eko av "debatternas decenium".⁹³ Men trots att skribenterna åberopar svenska källor förblir problemställningen polsk eftersom de samtidigt ständigt relaterar till polackernas självbild och aktuella polska behov. Den kritiska granskningen av Olof Palmes verksamhet och beskrivningar av folkhemmets baksidor resulterar i en illusorisk parallell mellan den polska politiska och ekonomiska omvandlingen och situationen i Sverige där man också har blivit tvungen att ta avstånd från det förflutna och bli av med den gamla mentaliteten. Jämförelsen uttrycks inte direkt men kan anas i flera artiklar. Som ett sätt att bekräfta polska utrikespolitiska mål (medlemskapet i NATO och EU) kan spekulationer kring Sveriges väntade avsteg från neutralitetsdoktrinen betraktas. Dessa åtföljs med förhoppningar om hjälp och stöd från grannen i norr. Att den svenska jämställdhetspolitikens omfattning verkar för stor för att smärtfritt anpassas till flera polackers åsikter om kvinnliga och manliga roller avslöjar den ömsom kritiska ömsom ironiska tonen i artiklarna som berör problemet. Detsamma gäller andra i Polen kontroversiella frågor, i synnerhet de homosexuellas rättigheter. Och skribenter som fördömer svenskarnas invandrarfientliga attityder tycks anknyta till föreställningen om polackernas tolerans och öppenhet mot främlingar. Sättet att presentera den svenska rasismen kan dessutom vara ett exempel på ett man helst väljer

⁹³ Begreppet "debatternas decenium" används av Ulf Zander i hans betraktelser över historiens plats i det svenska samhället. Se: Ulf Zander, *Fornstora dagar, moderna tider. Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*, Nordic Academic Press, Lund 2001, s. 402-459.

att hålla inhemska och utländska problem isär, framförallt när det rör sig om känsliga ämnen.⁹⁴

Eftersom bilden av den andre alltid skapas med en överlägsen attityd som har sina rötter i den positiva självbilden bör det inte förundra någon att kritik förekommer i polska skildringar oftare än beröm. En annan tolkning som ligger nära till hands, särskilt om man tänker tillbaka på den gamla idealiserade föreställningen om ett mönstergillt land, är att Sverige förblir polackernas förebild på flera områden. Kritiken blir ett sätt att dölja besvikelsen när en del förväntningar rinner ut i sanden eller när polska och svenska värderingar glider isär.

LITTERATURFÖRTECKNING

KÄLLOR

Polska artiklar om Sverige från åren 1989–1999 publicerade i *Gazeta Wyborcza (GW)*, *Rzeczpospolita*, *Polityka* och *Wprost*.

LITTERATUR

Fjendebilleder og fremmedhad (red. Kristof K. Kristiansen, Jens R. Rasmussen), Inledning, FN-forbundet 1988.

Honko Lauri, "Metodologiska och terminologiska betraktelser", i: *Tro, sanning, sägen* (red. Bengt af Klintberg), Bokförlaget Pan/Norstedts, Stockholm 1973.

Linde-Laursen Anders, "»... derfra min verden går« – om national identitet", i: *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt?* (red. Anders Linde-Laursen, Jan Olof Nilsson), Nordiska rådet 1991.

Zander Ulf, *Fornstora dagar, moderna tider. Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*, Nordic Academic Press, Lund 2001.

Żmuda-Trzebiatowska Magdalena, "Polen – Sverige. Bilden av den andre och den nationella identiteten mot bakgrund av svenska och polska presstexter från åren 1989–1999", Poznań 2001 (manus).

Żmuda-Trzebiatowska Magdalena, "Om Polen i svensk dagspress", *Folia Scandinavica Posnaniensia* vol. 6, 2000, s. 125-139.

Żmuda-Trzebiatowska Magdalena, "Stereotyper som referensram. Bilden av Polen i svensk dagspress 1989–1999", Sverige och Polen. Nationer och stereotyper, *Slavica Lundensia* 20, 2000, s. 83-104.

⁹⁴ Jfr: Magdalena Żmuda-Trzebiatowska, "Polen – Sverige. Bilden av den andre och den nationella identiteten mot bakgrund av svenska och polska presstexter från åren 1989–1999", Poznań 2001 (manus), s. 376ff.